

PARTICULAR ISSUES OF PHILOSOPHY

DOI: 10.46340/ephd.2021.8.1.13

Margaryta Avetisyan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4199-0712>

V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

TRANSHUMANISM IN THE PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL DIMENSION

Маргарита Аветісян

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ТРАНСГУМАНІЗМ У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

The development of the concept of transhumanism and the transformation of the teachings of transhumanism over the last thirty years have been studied. Philosophical and anthropological perspectives of the concept and doctrine of transhumanism are determined. Methods applied are analytical, hermeneutic, philosophical-anthropological, philosophy of culture. It turns out that among the terminological definitions of transhumanism, the most important is the definition of transhumanism in terms of interaction humanism and subsequent posthumanism. Thus, the essence of transhumanism is revealed as a certain evolutionary stage of human development as a whole that was able to realize its technological and digital potential. There are liberal, democratic, libertarian and conservative models of transhumanism. The metamodernist model of transhumanism focuses on the human body and rhizomatism. The concept of posthumanism states the transformation of the former humanistic project of mankind in the new conditions of civilization. Despite the diversity of the teachings of transhumanism, in all these doctrines can be identified a common semantic core of awareness of the limits of corporeality and infinity of the human spirit, which can change the body to certain parameters, embodying the transcendent finally in a certain flesh. It turns out that the greatest philosophical-anthropological, philosophical-ontological significance and prospects of transhumanism is that man as a microcosm can finally influence not only his own body and time of his life, but also the surrounding universe. The rapid development of technologies and fields of research has led to the urgency of transhumanism at various stages of its cultural influence: from the philosophical concept to its visual manifestation in modern literature, cinema and computer games. And with the advent of metaverses as constructs for the concepts of future interactions of society, interest in this topic is only growing.

Keywords: philosophical anthropology, humanism, posthumanism, transhumanism, metamodernism, corporeality, virtuality, philosophy of history.

Постановка проблеми. Саме поняття трансгуманізму викликає різні тлумачення, оскільки явище трансгуманізму постає із старого людського бажання безсмертя, або продовження себе через техніку. Треба згадати, що ще Павло Флоренський говорить про основну функцію техніки як органопроєктивну, тобто продовження нашої недосконалої тілесності деяким механічним чином. З заміною механічного та аналогового світу на цифровий органопроєкція постає вже у новому вигляді, позначаючи не тільки можливість продовження тіла, але його цифрової заміни або покращення завдяки цифровим технологіям.

Саме розуміння поняття трансгуманізму дозволить нам прогнозувати подальші перспективи як людськості загалом, так і певного пост людського стану, чи повинний трансгуманізм співпрацювати з гуманізмом чи становить для нього певну наукову, антропологічну та теоретичну альтернативу.

Ступінь дослідження та аналіз останніх публікацій з наукової проблематики. У дослідженнях кінця ХХ століття – початку ХХІ століття наявне тлумачення трансгуманізму як деякого авангардного проекту чи філософського опанування техніки. Така інтерпретація замінює поняття трансгуманізму як футурологічного або науково-фантастичного концепту. Нові підходи до трансгуманізму як до різновиду світської віри, заснованої на цінності науки та постгуманізму, представлені у роботах Ювал Ной Харарі¹ та Хави Тірош Самуельсона². Надзвичайно загострює проблематику трансгуманізму Стефан Лоренц Соргнер³, називаючи трансгуманізм найнебезпечнішою і водночас найперспективнішою ідеєю сучасної культури (книга Стефана Соргнера з риторичним питанням «Трансгуманізм: найнебезпечніша ідея у світі?!», 2020 рік видання). Філософсько-антропологічні засади та концептуальні підстави терміну «трансгуманізм» аналізують Франческо Феррандо⁴ і Стив Фуллер⁵, незважаючи на ґрунтовний аналіз та критику своїх попередників, весь спектр застосування цього терміну ними не охоплюється, актуалізуючи поставлені нами у дослідженні питання щодо термінологічної визначеності гуманізму та трансгуманізму.

Постановка цілей дослідження. Мета – дослідити вироблення концепту трансгуманізму, трансформацію вчення трансгуманізму за останні тридцять років, визначити філософсько-антропологічні перспективи поняття та вчення трансгуманізму.

Виклад основного матеріалу та отриманих наукових результатів дослідження. Трансгуманізм та постлюдина стають ключовими термінами для сучасних дискусій у гуманітарних науках. Саме понятійне поле трансгуманізму включає переосмислення як людини, так і технологій – як людське може ставати предметом технологічного огляду, чи людина знаходиться за межами усіх технологій чи становить свою унікальну технологію.

Трансгуманізм отримує додаткові характеристики від культурно-політичних напрямків, що трактують це явище в ліберальному чи демократичному річищі, також трансгуманізм дотичний до екологічних рухів та новітньої філософії техніки. Ліберальний напрям трансгуманізму вважає, що ієрархічна структура суспільства може бути пом'якшена, оскільки історично системи ієрархії складались як системи виключення – рабів, нижчих класів, чорношкірих, національних меншин, жінок, інвалідів тощо, то розширення розуміння людини дозволить усім складовим суспільства відчувати себе повноправними учасниками соціально-культурного процесу, до того ж нарешті шанованими та соціально визнаними. Розвиток трансгуманізму у демократичному річищі передбачає насамперед технологічну, освітню та цифрову єдність можливостей, прогрес насамперед розуміється як соціальний прогрес, до якого має бути доступ усіх верств населення.

Лібертіанська модель трансгуманізму, як лібертіанство загалом, наполягає на тому, що подальший прогрес має регулюватись ринковими механізмами, мова йде не стільки про окрему людину, а людство загалом, Адама Кадмона, що переживає певний трансгуманістичний етап. Тут ми маємо різні моделі співвідношення трансгуманізму та прогресу, деякі говорять про нескінченний прогрес, в тому числі соціальний, деякі про завершення прогресу на певному етапі, наприклад, за умови досягнення відтворення людських органів, настання біологічного безсмертя або дуже тривалого періоду життя, відсутності дитячої смертності тощо. Ліберальний та демократичний напрямок трансгуманізму так чи інакше має своє коріння в ідеології Просвітництва з його вірою у прогрес та технологічним оптимізмом, продовжує гранднаративи Просвітництва, в тому числі раціоналізм та сцієнтизм, схиляння перед досягненнями науки.

Також до цих напрямків дотичні неомарксистські та неоматеріалістичні трактування трансгуманізму⁶, де насамперед підкреслюється матеріалістична складова існуючого та наступного

¹ Harari, Yu. N. (2018). *Homo Deus*. Kyiv: Book Chef, 512.

² Samuelson, H. (2012). Transhumanism as a secularist faith. *Zygon*, 47 (4), 710-734.

DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2012.01288.x>.

³ Sorgner, S. L. (2014). *Introducing Post- and Transhumanism*. *Post- and Transhumanism: An Introduction*. Frankfurt am Main: Peter Lang Gmgh, 7-27; Sorgner, S. L. (2020). *On Transhumanism: The most dangerous idea in the world?!* Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 160.

⁴ Ferrando, F. (2013). Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialism: Differences and Relations. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and the Arts*, 8 (2), 26-32.

⁵ Fuller, S. (2011). *Humanity 2.0. What It Means to be Human Past, Present and Future*. London: Palgrave Macmillan, 265.

⁶ Ferrando, F. (2013). Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialism: Differences and Relations. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and the Arts*, 8 (2), 26-32.

соціального прогресу. Новий матеріалізм виникає як певна реакція на репрезенталізм та постмодерністський релятивізм. Постмодерністський релятивізм ставить під сумнів усілякі форми фундаменталізму чи есенціалізму, тож новий матеріалізм намагається повернути спочатку тіло, а потім дискурс до культури. Використовуючи ідеї Джудит Батлер, нові матеріалісти наголошують, що не лише дискурс може розумітись перформативно, але й сам процес матеріалізації, тому не треба знімати протиріччя між тілесністю та квантовою фізикою, треба більш глибоко розуміти природу самої реальності, в тому числі й матерію, і тіло, що розглядаються новими матеріалістами як динамічний діалектичний процес матеріалізації, а природа людини відповідно в такому трансгуманізмі інтерпретується як біологічна та дискурсивна водночас.

Поширення метамодерністської парадигми сприяє тому, що трансгуманізм тлумачиться як явище, що знаменує появу метамодерністської точки зору, тож трансгуманізм також інтерпретується як метамодерністська конструкція (або та конструкція, що прогнозувала появу мета модернізму), в тому числі і конструкт пост людини. Метамодерністське трактування трансгуманізму виводять з філософії Ж. Дельоза та його уявлення про розширену тілесність, ризоматичність буття загалом.

Постання постмодернізму викликало і постання поняття постлюдини, що набуло популярності проявом 1990-х років¹. Нефіксованість, відірваність людини, стан безгрунтянства, що став основою виникнення постмодерну, призводить до концепцій пост людини та пост людства, коли постмодерн пропонує деконструкцію (Ж. Дерріда) та постмодерністську контроверзу, то в концепції пост людини є намагання зберегти наявність бінарних опозицій, що були основою доби модерну.

Для постмодерністських концепцій головною теоретичною задачею є підкреслити недуальність світу через підкреслення важливості обидвох членів бінарних опозицій, термін «постлюдина» же більше може розумітись в гегелівському розумінні зняття тези та антитези на певному еволюційному етапі, для того, щоб вони виникли вже у новій якості на новому витку розвитку, дуальність не знищується, а трансформується. Також постлюдина розуміється як ще нездійснений проєкт, параметри якого будуть відкриватись у майбутньому через ряд рис (імпліцитне переходить в явне), в цьому відношенні звичайно на концепцію постлюдини вирішальний вплив справила як наукова фантастика, так і футурологія.

Крім футурологічного та прогностичного аспектів наукової фантастика, які задали горизонт постання трансгуманізму як напрямку та поняття, треба згадати ще технологічні зміни, які сприяли постанню та поширенню трансгуманістичної проблематики у філософські антропології та масовій культурі, виробленню понятійної бази у самому трансгуманізмі: біонанотехнології, успіхи кібернетики, інтернет-технологій тощо. Небезпеки техноредукціонізму різними напрямками трансгуманізму усвідомлюються по-різному.

Деякі напрямки трансгуманізму відстоюють нейтральну природу технології², що може служити різним антропологічним цілям, інші наголошують про небезпеки однобічного розвитку технологій, в нашому розумінні, як ми наголосили на початку статті, техніка та технологія від свого виникнення виконувала роль органопроєкції, тобто допомагала розкриттю антропологічних можливостей людини. Ця проблема меж людської тілесності загострюється трансгуманістами у проблемі кіборга – природа якого зберігає певні людські риси до певної межі, а далі постає вже як постлюдське або нелюдське технологічне створіння. Питання про техніку як постав, поставлене Мартином Гайдеггером, трансгуманізм у переважній більшості розкриває позитивно, не вбачаючи у техніці ворога в антропологічному становленні людства, швидше союзника, можливості якого ще є не вивченими.

Окремо виділяється поняття «антигуманізму» як продовження трансгуманістичних пошуків. В осерді цієї концепції заперечення наукового прогресу та свободи волі, використання засобів технологічного розвитку для створення так званого цифрового концтабору, де всі вчинки людини будуть остаточно детерміновані технікою або чужою владною волею. Антигуманізм продовжує остаточно деконструкцію поняття людського не для того, щоб побудувати нове – постлюдину та трансгуманістичну істоту, а щоб підкреслити ті загрози, які постають перед людство через розвиток нових неконтрольованих технологій (або контрольованих якоюсь злою волею). З цим звичайно антигуманізм зближується з вже знаним у XX столітті жанром антиутопії, загострюючи філософсько-антропологічну тематику цього жанру від «Ми» Є. Замятіна до «1984» Дж. Оруелла. Антигуманізм

¹ Evaldas, J. (2021). Religious Dimensions in Transhumanist and Posthumanist Philosophies of Science. *Journal of philosophy, New York*, 6 (1), 125-133. DOI: <https://doi.org/10.12681/cjp.24582>.

² Fuller, S. (2011). *Humanity 2.0. What It Means to be Human Past, Present and Future*. London: Palgrave Macmillan, 265.

визнає «смерть людини», проголошену постмодерністами та М. Фуко, як наявну реальність та точку відліку нової філософської рефлексії, коли приходить філософія вже без самої людини, а отже без колишнього гуманістичного потенціалу.

Ось чому питання трансгуманізму є найбільш гострим та дискусійним для сучасної філософії, як підкреслює цю думку Стефан Соргнер – «Трансгуманізм: Найбільш небезпечна ідея для світу?»¹. Соргнер розширює філософсько-антропологічну та етичну проблематику трансгуманізму, виявляє ті підводні камені етичної проблематики, що стоять за кожним визначенням трансгуманізму, зачепивши які, можна сісти та антропологічну міліну. Трансгуманізм знаходиться, на думку дослідника, у постійній кореляції з поняттями гуманізму, антигуманізму та постгуманізму. Об'єднуючим поняттям для цього семіотичного спектру визначень, семіотичної моделі трансгуманізму для Стефана Соргнера є метагуманізм² як взаємозалежний горизонт порозуміння різних філософій та медіації. Вперше на небезпечність трансгуманізму вказує у своїх працях Френсіс Фукуяма, але яскраву картину загроз людству у вигляді широкого спектру явищ трансгуманістичного спрямування вперше показує саме Соргнер. Юрген Габермас визначає трансгуманізм як квазі-релігійну модель з «світоглядом культу», зараховуючи до цього культу навіть Пітера Слотердайка, проти цього звуження трансгуманізму до лише певного світогляду чи культу і спрямована робота С. Соргнера, який вважає, що трансгуманізм набуває масштабів філософії усього людства, впливає на усю людську історію. Тут водночас С. Соргнер розрізняє трансгуманізм як великий антропологічний проєкт всього людства та конкретні реалізації цього проєкту (наприклад, у Ілона Маска чи Золтана Іштвана). Мета Стефана Соргнера – викликати більшу довіру до явищ трансгуманізму, спонукати до різних видів філософської рефлексії з цього приводу³. Серед трансгуманістичних пошуків для Соргнера найбільш близька мета гуманістична позиція з шануванням демократії, свободи вибору, раціональності, раціонального вибору, що уникає здійснення шкоди щодо більшості живих істот. Завершує свою книгу мислитель науковим кредо ліберального філософа, що сповідує «дванадцять стовпів трансгуманізму»⁴.

Більш нейтральним у філософському плані виглядає поняття постгуманізму, що поєднує стару парадигму гуманізму та новітні трансформації людської природу у новітній час. Це поняття поширюється протягом 1990-х років і пов'язане з критичним струменем постмодернізму, в тому числі і в постструктуралістському трактуванні. Тобто можна говорити як про постмодерний стан, так і про постгуманістичний стан у філософії та критичній думці кінця XX – початку XXI століття. Ювал Ной Харарі⁵ у цьому контексті пише про нову релігію XX століття – гуманізм, де застарілі релігійні категорії замінюються категорією економічного розвитку та досягнення максимального благополуччя окремою людиною вже у цьому земному житті. Хава Тірош Самуельсон продовжує і завершує цю ідею, вбачаючи у самому трансгуманізмі різновид нової світської віри, де наукові досягнення можуть стати як основою наукового критичного мислення, так і своєрідного карго-культу.

Постгуманістична методологія спрямована на медіацію різних культурних та філософських дискурсів, культурний діалог на новій основі, постгуманізм критикує владу заради людини, має плюралістичне спрямування, це швидше реформований гуманізм, ніж заперечення гуманізму або намагання його обмежити. В поняттях постгуманізму та трансгуманізму говориться не тільки про наявність багатьох точок зору та можливостей бути людиною, але й динамічну природу цих точок зору. Уява, множинність, медіація – стають трьома ключовими поняття для розуміння постгуманізму.

Висновки. Серед термінологічних визначень трансгуманізму, з нашої точки зору, найбільш важливим є те, що тлумачить трансгуманізм з точки зору взаємодії гуманізму та наступного постгуманізму, тоді сутність трансгуманізму розкривається як певний еволюційний етап розвитку людства як цілісності, що змогла усвідомити свої технологічні та цифрові можливості. Незважаючи на різноманітність вчень трансгуманізму, у всіх цих вченнях можна виділити «позитивне» семантичне осердя, що стосується усвідомлення меж тілесності та безмежності людського духу, який

¹ Sorgner, S. L. (2020). *On Transhumanism: The most dangerous idea in the world?! Pennsylvania: Pennsylvania State University Press*, 160.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, 140-156.

⁵ Harari, Yu. N. (2018). *Homo Deus*. Kyiv: Book Chef, 512.

зможе змінювати тіло під певні параметри, втілюючи трансцендентне нарешті у певну плоть та водночас і в віртуальну реальність, віртус як стародавня добродієвість стає основою нових чеснот, можливих не лише проєктивно, але й на постійній динамічній основі. Тобто найбільше філософське, філософсько-онтологічне значення та перспективність трансгуманізму полягає в тому, що нарешті людина як мікрокосм зможе впливати не лише на власну тілесність та час свого життя, але й на оточуючий макрокосмос (Всесвіт).

References:

1. Evaldas, J. (2021). Religious Dimensions in Transhumanist and Posthumanist Philosophies of Science. *Journal of philosophy, New York*, 6 (1), 125-133, DOI: <https://doi.org/10.12681/cjp.24582>. [in English].
2. Ferrando, F. (2013). Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialism: Differences and Relations. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and the Arts*, 8 (2), 26-32. [in English].
3. Fuller, S. (2011). *Humanity 2.0. What It Means to be Human Past, Present and Future*. London: Palgrave Macmillan. [in English].
4. Harari, Yu. N. (2018). *Homo Deus*. Kyiv: Book Chef. [in Ukrainian].
5. Samuelson, H. (2012). Transhumanism as a secularist faith. *Zygon*, 47 (4), 710-734. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2012.01288.x>. [in English].
6. Sorgner, S. L. (2014). *Introducing Post – and Transhumanism. Post – and Transhumanism*. Frankfurt am Main: Peter Lang Gmgh, 7-27. [in English].
7. Sorgner, S. L. (2020). *On Transhumanism: The most dangerous idea in the world?! Pennsylvania: Pennsylvania State University Press*. [in English].
8. Talovic, A. (2021). On Transhumanism. The Most Dangerous Idea in the World? *Journal of Posthumanism*, v.1, 1(May), 125-128. DOI: <https://doi.org.10.33182/jp.v1i1.1491>. [in English].